

Portretizarea străinului în romanele *Amintiri din casa morților și Crimă și pedeapsă*

Andrei-Cătălin Călinescu
Masterand, Universitatea din Oradea
Conf. univ. dr. Delia-Maria Radu (coord.)

Abstract

The present study brings forward an investigation of whether chauvinistic ideas can be detected in two of Feodor Mihailovici Dostoyevsky's most famous novels: "Memoirs from the House of the Dead" and "Crime and Punishment". Incorporating evidence from novels mentioned above, as well as from literary and biographical studies, this research demonstrates a certain tendency on Dostoyevsky's part to present non-Russian ethnic characters in a rather peculiar manner, in from the Russian point of view was common. In order to counterbalance Dostoyevsky's opinions, the study presents another novel "New and Old Boyards" by the Romanian author Nicolae Filimon. On a smaller scale, through the comparison of the novels, the study presents brief cultural characteristics regarding the manner in which the representation of the foreigner appeared in the Russian and Romanian spaces of the 19th century, starting from the questions: Where are they similar? Where do they differ? Does one perspective have the right to make the stereotypical portrayal of the foreigner, or is it just plain xenophobia in both cases?

Keywords: Dostoyevsky, chauvinism, Russia, literature, novels

Introducere

Această lucrare nu își propune să denigreze imaginea scriitorului, următoarele aspecte ce urmează a fi prezentate având rol pur informativ. Ele sunt tipice secolului din care provin, așa că observatorul contemporan nouă poate judeca altfel față de scriitorul rus al secolului XIX.

Literatura înseamnă viață, ea se naște din cotidian, și astfel, analizând-o pe cea dintâi, de fapt cercetăm aspecte ale celei de-a doua, trăite la momentul scrierii operei. Atât *Crimă și pedeapsă*, cât și *Amintiri din casa morților* fac parte din categoria romanelor realiste, prin urmare acestea pot fi tratate asemeni unor ferestre în timp. Feodor Mihailovici Dostoievski ne facilitează accesul în universul rus al secolului XIX, reflectând realitatea socială contemporană lui. Romanele reprezintă o sumă de evenimente, filtrate de conștiința autorului, care oferă însemnătate și celui mai mic detaliu în alcătuirea universului ficțional.

Prin aderarea la curentul și la normele realiste, Dostoievski face din romanele sale mărturii ale secolului XIX, călăuzește cititorul prin diversele

medii sociale întâlnite la vremea respectivă. Alegerea analizării celor două romane nu a fost pur întâmplătoare, în ele regăsindu-se atât universul carceral, cât și cel liber, așadar, romanele facilitează o privire destul de amplă asupra felului în care societatea rusă funcționa la vremea respectivă.

Se cunoaște că lumea de după momentul 1848 s-a transformat, în mintea intelectualilor vremii născându-se țelul afirmării naționale sau dorința tulburării echilibrului politic al monarhiilor absolutiste. Viața zbuciumată a lui Feodor Mihailovici Dostoievski i-a influențat în mod sigur opera. Agonia din timpul procesului cercului Petrașevski și anii de detenție și exil siberian și-au pus amprenta asupra romanelor ulterioare perioadei carcerale, posibil din cauza unei dorințe de a intra în grațiile puterii conducătoare. Este vorba despre o înclinație a lui Dostoievski de a-și prezenta într-un anume fel personajele non-ruse, care pot fi împărțite în patru mari categorii: polonezii, evreii, nemții și luptătorii anti-țariști din Asia și Caucaz.

1. Polonezii

Luând exemplele în mod cronologic, am începe cu romanul care îi sintetizează cel mai bine perioada detenției siberiene, *Amintiri din casa morților*, unde se observă flagrant cum ura de clasă este subordonată urii de neam, deținuții ruși având relații cel puțin încordate cu deținuții polonezi. La prima menționare a deținuților polonezi, autorul ne spune că „ocnașii nu-i iubeau deloc pe polonezi, ba chiar îi priveau mai cruciș decât pe deportații nobili ruși” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 35). Mai departe, scriitorul ține să facă o menționare cum că ar fi vorba doar despre „criminalii politici”, nu că așa ar sta lucrurile în mod normal în societatea liberă:

Polonezii (vorbesc aici despre criminalii politici) se arătau față de noi extrem de politicoși, chiar la modul jignitor, extrem de necomunicativi și nu-și puteau defel ascunde repulsia pe care o resimțeau față de restul deținuților, iar aceia înțelegeau foarte bine și le plăteau cu aceeași monedă (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 35).

Tabloul leșilor este completat de figura unui „prăpădit de polonez, fost dezertor, foarte mizerabil” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 49), care joacă unul dintre puținele roluri acordate străinilor în proza dostoievskiană: cel de animator, fiind muzicant. Una dintre trăsăturile prezente cel mai frecvent în portretele polonezilor este complexul de superioritate manifestat față de ruși, naratorul observând cum „din cauza atitudinii lor de superioritate, a disprețului față de ocnașii ruși, erau, la rândul lor, urâți de toți. Erau niște caractere chinuite, bolnave...” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 75), singurul deținut pe care îl plăceau fiind evreul Isai Fomici, care reprezintă altă minoritate portretizată caricatural în opera lui Dostoievski.

Printre singurii polonezi prezentați într-o lumină admirativă se numără bătrânul subofițer Ostrojski, dar, fiind „unul dintre răzvrătiții de la 1830” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 228), adică un răzvrătit împotriva Imperiului Țarist, interpretăm ca sugestivă „pedeapsa” acordată de autor: nebunia, care, din supraveghetor îl transformă în ocaș.

Descrierile polonezilor în *Amintiri din casa morților* se mențin și peste ani în concepția dostoievskiană, autorul folosind trăsături relativ din același spectru derogatoriu pentru leși și în *Crimă și pedeapsă*. În acest roman, Katerina Ivanovna își exprimă percepția față de „nenorociții ăia de polonezi”, care „dacă au ce roade, nu le mai pasă de nimic și de nimeni!” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 420). Pe lângă acestea, văduva lui Marmeladov mai insinuează și că una din trăsăturile polonezilor ar fi cleptomania, zicând: „Nu-i nimic, să bage în ei! Țștia cel puțin nu fac gălăgie, numai că mi-e teamă pentru tacâmurile de argint ale gazdei!...” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 420).

În roman ne mai întâlnim cu polonezii doar în epilog, unde Raskolnikov are lângă el, la ocnă, „polonezi trimiși în Siberia pentru criterii politice” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 599). Spre deosebire de *Amintiri din casa morților*, în acest roman polonezii sunt caracterizați mai accentuat:

aceștia toți, fără excepție, îi tratau pe ceilalți deținuți ca pe o turmă de vite, ca pe o gloată de robi și-i priveau de sus, cu dispreț; dar Raskolnikov nu vedea la fel lucrurile; își dădea seama că, în multe privințe, acele brute (nr. ocașii ruși) erau mai deștepte decât înfumurații polonezi (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 599).

Înțelegând contextul istoric, al luptelor țărilor pentru a lua în stăpânire populațiile din jur, al creării unei mentalități mesianice a Rusiei chiar și în rândul societății, dar mai ales cunoscând experiența carcerală a lui Dostoievski, putem considera portretizarea derogatorie polonezilor drept un gest de „bună purtare” al scriitorului față de autoritățile țariste, de revenire în grațiile puterii monarhice.

2. Evreii

În lumea secolului XXI, a devenit ceva comun etichetarea drept a avea atitudini împotriva unei minorități, chiar și în lipsa dovezilor. În acest sens, putem auzi frecvent la adresa lui Dostoievski acuzația de anti-semitism, dar există oare premise clare ce pot susține o asemenea concluzie?

Urmărind din nou în paralel romanele *Amintiri din casa morților* și *Crimă și pedeapsă*, observăm că personajele evreiești sunt aproape inexistente, singurul din cele două romane individualizat prin nume fiind deținutul Isai Fomici Bumstein. Fomici este caracterizat ca fiind giuvaiergiu și cămătar, accentuată la el fiind dragostea de bani: „câțiva gologani pe care îi

simte în buzunar îi mai alină cumva nenorocirea în care se află” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 23). La această trăsătură stereotipică se alătură vorbitul aparte, într-un dialect evreiesc redat caraghios, element ce conduce la încadrarea personajului în tiparul bufonului. El este plăcut de ceilalți ocași, pentru că aceștia râd de el, de unde reiese condiția inferioară a „ovreiului” luat în râs și de către ruși, și de către polonezi.

Portretul fizic este menit să reflecte însușirile morale, astfel Isai Fomici este descris ca fiind:

la vreo 50 de ani, anemic, ridat, cu niște semne îngrozitoare pe obraji, slăbuț, cu un trup alb ca de pui. (...) Era un amestec de naivitate comică, prostie, viclenie, îndrăzneală, simplitate, sficiune, lăudăroșenie și obrăznicie (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, p.132).

Chiar primirea la închisoare de care a avut parte Fomici este sugestivă pentru condiția evreului în societatea rusă, mereu supus batjocurii din cauza etniei sale: „în jurul lui se iscară râsete și glume înțepătoare, care aveau în vedere originea lui evreiască” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 132). După ce ocașiile se obișnuiesc cu prezența lui Isai, „îl tachinează adesea, dar nu cu răutate, ci de amuzament, așa cum te distrezi cu un cățeluș, cu un papagal, cu un animal dresat” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 133). În aceeași notă cariacaturală este prezentat și ritualul specific Sabatului, ținut de Isai Fomici cu sfințenie și în detenție, dar privit de toți ceilalți, chiar și de către narator, cu superioritate și zeflemisire, după cum reiese din fragmentul:

Pe ambele mâini își înfășura niște curele, iar pe cap, chiar pe frunte, își fixa cu o legătură un fel de cutiuță de lemn, așa că se părea că din fruntea lui Isai Fomici ieșea un corn ridicol (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 135).

Cu toate acestea, ritualul de rugăciune este respectat de către autorități, nefiind întrerupt nici de către maior. Printre puținele episoade în care Isai Fomici este prezentat într-o lumină pozitivă se numără acela al spectacolului dramatic la ocnă, reieșind că Isai este totuși avid după cultură.

„Chestiunea evreiască” este tratată într-o notă mai ștearsă în romanul *Crimă și pedeapsă*, printr-un singur personaj episodic și fără nume. Pompierul evreu este în mod evident caricaturizat, încă de la porecla dată de narator: Ahile. Numele cu rezonanță epeică se află în puternic contrast cu personajul peltic și sărac, pe al cărui obraz „se citea eterna tristețe morocănoasă care s-a întipărit, atât de acră, pe toate figurile evreiești, fără excepție” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 560). Cel poreclit Ahile apare în roman o singură dată, fiind lângă Svidrigailov în ceasul sinuciderii acestuia. Unele interpretări susțin că pompierul evreu nici măcar nu a existat, fiind doar o închipuire, o vedenie a unui om aflat pe marginea prăpastiei. De altfel,

concepția derogatorie a lui Svidrigailov față de evrei este enunțată chiar de acesta, spunând că „de undeva s-au prăsit o droaie de jidovi care strâng averi” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 530).

Antisemitismul fiind o problemă atât de delicată, am consultat păreri mai avizate din lumea literelor, cum ar fi cea a profesorului David Goldstein, care susține că Dostoievski propagă idei antisemite prin trăsăturile personajelor de etnie evreiască (Goldstein), sau cea a profesorului Gary Saul Morson, care se poziționează de cealaltă parte a baricadei față de Goldstein. Parafrazându-l pe Goldstein cu referire la personajele Isai Fomici și „Ahile”, acesta enunță faptul că evreul, fiind inițial doar un obiect de batjocură, un comerciant ambulant ori un mic cămătar, era mult prea ridicol pentru a fi urât (vezi Isai Fomici), dar, la sfârșitul anilor 1860, a devenit un maestru ocult al finanțelor, dedicat distrugerii fundațiilor civilizației creștine, și deci, devine implicit firesc să fie urât de societate (Goldstein), lucru care s-ar reflecta în proza lui Dostoievski. De cealaltă parte, profesorul Morson dezmințe cu amănunte biografice ipoteza conform căreia Feodor Mihailovici ar fi fost antisemit, amintind de cel puțin două cazuri cunoscute în care autorul rus corespundea cu etnici evrei, unul dintre ei închis pentru furt, pe care mai apoi i-a și ajutat financiar, dar și de alte declarații în care autorul însuși își dezmințea antiisemitismul (Morson, 302-317).

Personal, consider că în cazul lui Dostoievski, acuzațiile de antisemitism nu stau în picioare, Isai Fomici și „Ahile” fiind rezultatul unui context istoric anume. De altfel, realismul se vrea o oglindire a societății, și deci este normal ca și în universul ficțional să fie prezente aceleași curente de gândire, stereotipuri și prejudecăți, care se găsesc și în viața reală. Mulți dintre criticii contemporani uită aspectul cel mai important al prozei dostoievskiene, anume că ea este rezultatul secolului al XIX-lea așa cum a fost el, cu mințile și sufletele luminate, dar și cu cele întunecate, reprezentând realitatea vremii.

3. Germanii

Altă etnie frecvent întâlnită în proza dostoievskiană este cea germană. Pare surprinzător numărul de etnici germani din Rusia țaristă de secol XIX, dar privind în istorie, putem observa marea migrație care a avut loc din timpul lui Petru I, și care a continuat mai apoi în timpul țarinei Ecaterina a II-a. Astfel, rușii și germanii, cu marile diferențe culturale, s-au găsit puși față în față, iar părerea părții ruse față de comunitatea nemțească reiese și din personajele lui Feodor Mihailovici Dostoievski.

Începând cu romanul *Amintiri din casa morților*, Dostoievski dă personajelor etnic germane tot o notă caricaturală, dar diferită față de evrei sau polonezi. Dacă evreii erau lacomi după bani și inferiori, iar polonezii

înfumurați, în zestrea germanului se găsește toată paleta de însușiri derogatorii. În acest sens, chiar din începutul romanului autorul folosește expresia „extrem de încrezut și pedant ca un german” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 35). Aceasta însă este cea mai bună notă în care sunt priviți nemții, întreaga viziune rusă despre conaționalii lor fiind prezentată din povestea ocnașului Baklușin, care omorâse un neamț ce îi fusese rival în viața amoroasă. Baklușin nu se ferește să folosească termenul de „cârânățar” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 145), ba chiar se arată surprins ca pentru uciderea unui neamț să primească o pedeapsă atât de gravă: „e adevărat, l-am împușcat pe un german de acolo, dar merită să fii deportat pentru un neamț?” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 142). Baklușin merge mai departe, dând vina pentru crimă pe o trăsătură atribuită în sens larg, tuturor germanilor: „naiba să-l ia de neamț tâmpit! Dacă nu mă ațâța atât, trăia și azi; numai din cauza încăpățânării lui s-a întâmpat totul” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 145).

Concepția generală a rușilor față de nemți este exprimată chiar de către narator spre finalul romanului, fiind valabilă atât pentru universul carceral, cât și pentru lumea din libertate:

De fapt, de germani doar râd; germanul reprezintă ceva profund comic pentru ruși din popor. Cu ai noștri, însă, ocnași se purtau chiar cu respect, mult mai mare decât față de noi, ruși, și nu se luau deloc de ei. Dar se pare că aceia niciodată nu remarcă și nu țineau cont de asta (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 298).

Portretizarea caricaturală a nemților continuă și în romanul *Crimă și pedeapsă*, disprețul social reieșind din vocea unor personaje ca Svidrigailov, Katerina Ivanovna sau chiar a naratorului.

Pentru început, prezentând portretul lui Lujin, naratorul însuși folosește o remarcă de ocară la adresa germanilor : „părul lui era doar ușor grizonat și frizerul reușise să i-l aranjeze fără ca din mâinile lui să rezulte (...) acea căpățână ridicolă și prostănacă de mire neamț” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 165). În aceeași linie își exprimă gândurile și Svidrigailov, un personaj de altfel care nu avea cuvântul *morală* în vocabular: „(...) nu pot să nu declar că adeseori întâlnești *neamțoaice* care cer cu atâta îndârjire palme, încât cel mai mare progresist nu mai poate răspunde de sine” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 310). Tot despre femeile germane se mai aduce aminte în felul următor: „denunțul provenea de la o altă *neamțoaică*, femeie de o imoralitate notorie, al cărei cuvânt n-avea pic de greutate” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 326).

În acest roman întâlnim și un personaj individualizat din lumea etnicilor germani, care la rândul-i este înzestrat cu toate defectele atribuite nației de origine. Este vorba de doamna Lippewechsel, proprietăreasă, „din cale-afară de arțăgoasă și prost-crescută” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 199).

În legătură cu ea, cel mai virulent se exprimă Katerina Ivanovna, văduva lui Marmeladov, spunând: „proasta asta de nemțoaică își dă ifose” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 416). Caricatura femeilor germane vorbește rusa cu un puternic accent, greșind acordul între subiect și predicat. Din cauza aceasta, dar și din alte pricini, Katerina Ivanovna continuă parcă observația naratorului din *Amintiri din casa morților* cu privire la ceea ce reprezintă germanul pentru rusul din popor, văduva spunându-i lui Raskolnikov:

Ai băgat de seamă, Rodion Romanovici, că toți veneticii oploșiți pe la Petersburg, și mai cu seamă nemțalăii ăștia, cu care naiba știe de unde ne-am pricopsit, sunt, fără excepție, mai proști ca noi? (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 425).

Referințele Katerinei cu privire la nemți sfârșind cu „friții ăștia fac pe așezații și pe serioșii” (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, 425).

Parafrazându-l pe Robert Kenneth Schulz, am putea spune că toate aceste portretizări batjocoritoare ascund în spate o admirație pentru calitățile nemților ca nație, pe care lui Dostoievski i-a fost imposibil să le găsească la oamenii simplii ai Rusiei (Schulz). Desigur, aceasta este doar o ipoteză despre concepția autorului, ceea ce transpune personajelor sale pe larg fiind concepția populară a rușilor despre germani.

4. Luptătorii anti-țariști din Asia și Caucaz

Este bine cunoscut faptul că Dostoievski avea viziuni puternic panslaviste, că susținea rolul mesianic al Rusiei și deci, o oarecare superioritate a rusului față de celelalte nații. Ideea este una periculoasă și s-a potrivit ca o mânășă pentru regimul totalitar de secol XX ce a pus stăpânire pe fostul Imperiu Țarist. De ce s-a putut folosi comunismul lui Lenin și Stalin de literatura dostoievskiană, atât de apreciată și în zilele noastre? Răspunsul îl găsim chiar și în portretizarea luptătorilor anti-țariști caucazieni.

Probabil singurele categorii etnice necaricaturizate în proza dostoievskiană sunt tătarii, cerchezii și etnicii musulmani. Spre deosebire de portretizarea ritualului de rugăciune la Isai Fomici, obiceiurile tătarului din Daghestan, Alei, autorul le prezintă numai în mod admirativ. Coabitarea ruso-tătărească reiese din schimbul de cultură între narator și Alei, tătarul învățând rusă din Noul Testament. Și în cazul lui Alei dar și în cazul lezghinului Nura, ideea de bază este că tânăra generație non-rusă din Imperiu nu își dorește război cu puterea, nu nutrește o ură naturală față de ruși, ci aceasta doar le-a fost indusă de generațiile precedente, al căror reprezentant ar fi lezghinul bătrân, care „era un om înaintat în vârstă, cu un nas subțire, coroiat; cu o înfățișare de bandit înrăit” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 70), precum și cecenul care „era o ființă posacă și morocănoasă; aproape că

nu vorbea cu nimeni și privea mereu în jur cu ură, pe sub sprâncene și cu un zâmbet veninos și ironic” (Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, 70).

Așadar, deși apar doar episodic, personajele non-ruse originare din stepele Asiei ori din munții Caucazului condamnate în urma răscoalei anti-țariste sau a altor tâlhării au rolul ascuns de a marca buna înțelegere ce poate exista între etniile lor și ruși, odată ce nu ar asculta de îndemnurile tradiționalist-locale ale bătrânilor lor și ar adopta cultura rusă imperială.

5. Diferențe între portretizarea străinului în cazurile lui Dostoievski și al lui Nicolae Filimon. Concluzii

Portretizarea aparte a străinilor nu aparține în exclusivitate lui Dostoievski, personaje stereotipizate apărând în literatura rusă și înaintea sa, la Nikolai Gogol ori Mihail Lermontov, iar pe plan european, chiar dacă nu în toate, în mai multe romane ale vremii. Secolul al XIX-lea fiind recunoscut drept perioada de emancipare a popoarelor, de formare a conștiințelor naționale, stereotipizarea negativă a străinilor în literatură pare ceva firesc mai degrabă pentru popoarele aflate sub stăpânire, decât pentru un popor ce cârmuiește soarta mai multor neamuri.

Așa cum spuneam, literatura izvorăște din viață, așadar incursiunile în istorie constituie adevărate chei în interpretarea textelor. Fără a cunoaște detaliile istorico-sociale din spatele romanului, Nicolae Filimon ar putea fi foarte ușor acuzat de șovinism. Acestea conferă o mare diferență de perspectivă, de exemplu, între motivațiile de portretizare a străinilor la Dostoievski și la Filimon.

În acest sens, se poate face o comparație între primul roman românesc, „Ciocoi vechi și noi sau ce naște din pisică șoareci mănâncă” al lui Nicolae Filimon și scrierile românești ale lui Dostoievski. Cel din urmă scria din perspectiva rusului, adică a naționalității majoritare, care stăpânea peste alte etnii și naționalități, simțind un drept divin de a asimila noi teritorii și seminții în imperiul și cultura superioară a rușilor. Însă la Filimon, lucrurile stau cu totul altfel. Acesta scria din perspectiva românului, care, deși majoritar, era dublu asuprit în propria țară: o dată de către ciocoi din toate stările și domeniile, iar în plan larg, de către străinii ce jefuiau și ei țara.

Nicolae Filimon a deținut funcția de secretar general al instituției cunoscute nouă astăzi ca Arhivele Statului, așa că o portretizare defavorabilă a străinilor, în special a grecilor și turcilor, are în spate argumente istorice. Jafurile, suprataxările și pedepsele crude date de către ciocoi majoritar greci sunt scoase la iveală, cu scopul de a nu mai fi niciodată acceptate și îndurate de către neamul românesc. Totuși, prin faptul că Filimon nu pune tot răul în seama grecilor, romanul fiind construit în jurul unui român care nu ezită să își trădeze neamul, familia și postelnicul în slujba căruia se afla, autorul

subliniază că nu elementele străine românilor reprezintă cel mai mare dușman al patriei, căci trădarea vine întotdeauna din interior.

Acțiunea romanelor lui Dostoievski, amintite în acest studiu, se desfășoară într-un Imperiu Rus întins de la Oceanul Arctic până la Marea Neagră și de la Marea Baltică până în Alaska, așadar un stat imens, un conglomerat de etnii „civilizate” de cultura rusă. La Nicolae Filimon, acțiunea romanului începe cu anul 1814, adică spre finalul secolului fanariot. Dominația fanariotă se instalase ca o plagă peste Principate: în Moldova, după Bătălia de la Stănilești din 1711, când domnitorul Dimitrie Cantemir alesese să lupte de partea rușilor, iar în Țara Românească din anul 1716, odată cu mazierea lui Constantin Brâncoveanu. Aceasta presupunea ca tronurile celor două țări să fie ocupate numai cu acordul sultanului, de regulă de către greci din cartierul Fanar al Istanbulului, de unde și numele de domnitori fanarioți.

Observăm la Dostoievski cum o parte dintre străini – cu precădere dintre etnicii germani și evrei – ar dori integrarea în societate, dar se opun prejudecățile rușilor, care, în loc să accepte și să integreze cetățenii de altă etnie, scot mai mereu în evidență diferențele dintre neamuri, cu un nelipsit complex de superioritate. De cealaltă parte, în universul lui Nicolae Filimon, străinii nu caută integrarea în societatea românească, ci în aparatul de control al acesteia. Efectele domniilor fanariote, și deci ale unei influențe otomane mai accentuate, au fost dintre cele mai nefaste pentru români, în special pentru țărani. La nivel social, se cristalizează în secolul fanariot o nouă clasă de parveniți, după model bizantin-otoman. Obiectivul major al puterii devine acumularea de averi, așa că lumea devine o scenă de teatru unde personaje ca Dinu Păturică sau Mitică Râmătorian se găsesc la tot pasul. Cazul lui Gheorghe, vătaful de curte al postelnicului Andronache Tuzluc, este unul semnificativ, subliniind ideea că onestitatea și corectitudinea nu își au locul în lumea lipsită de valori. Astfel, deducem că trăsătura de caracter ce garanta succesul în carieră era slugărnicia, care începea de la cel mai înalt nivel și până la cel mai de jos lucrător. Nu întâmplătoare este alegerea plasării acțiunii în timpul lui Ioan Gheorghe Caragea, în perioada domniei sale tâlhăriile și abuzurile comise de administratorii țării asupra țăranilor atingând un trist apogeu. Vodă Caragea cumpără tronul de la Stambul, iar odată instalat în funcție, este determinat să-și recupereze investiția, bineînțeles, pe spatele țăranilor români. Ioan Vodă Caragea al lui Filimon nu poate fi comparat nici cu polonezii înfumurați din Siberia, nici cu evreii caricaturizați, căci el nu caută în niciun moment integrarea în specificul majorității etnice, ci doar să profite de pe urma acesteia.

Privind imaginea de ansamblu a acestui studiu, rezultatul ar fi acela că, pentru ochiul cititorului din 2023, există tente de șovinism în limbajul dostoievskian. Străinii întâlniți în *Amintiri din casa morților* și *Crimă și*

pedeapsă par mai mult stereotipuri decât oameni. În polonezi, germani, evrei și alte nații, rusul vede doar caricaturi, pe care îi percepe fie ca înfumurați, fie ca pe niște bufoni. Aceste naționalități sunt portretizate ca elemente ce, chiar dacă încearcă, nu se pot integra în peisajul societății ruse, ducând cu ele un bogat bagaj de defecte ce aparțin națiilor de origine. Prin aceasta, probabil fără intenție, Dostoievski dezvăluie adevărul din spatele Imperiului Rus: o societate care promova imaginea imperială, fără a avea însă fondul cultural necesar dezvoltării unei comunități deschise tuturor etniilor imperiului.

Bibliografie

- Dostoievski, F. M. *Amintiri din casa morților*. Traducere și note de Antoaneta-Liliana Olteanu. București: Editura Adevărul Holding, 2011.
- Dostoievski, F. M.. *Crimă și pedeapsă*. Traducere și note de Ion Covaci. București: Editura Litera, 2022.
- Filimon, Nicolae. *Ciocoi vechi și noi sau ce naște din pisică șoareci mănâncă*. București: Editura Litera, 2018.
- Goldstein, David I. *Dostoyevsky and the Jews*. SUA: Editura Universității din Texas, 1981, apud. Joseph Frank, *His Jewish Problem*. Publicat în *The New York Review*, nr. din 4 dec. 1980, accesat pe site-ul <https://www.nybooks.com/articles/1980/12/04/his-jewish-problem/>, pe data de 13.02.2023.
- Grigorescu, Dan, Alexandrescu, Sorin. *Romanul realist în secolul al XIX-lea*. București: Editura Enciclopedică Română, 1971.
- Morson, Gary Saul. *Dostoevsky's Anti-Semitism and the Critics: A Review Article*. Publicat în *The Slavic and East European Journal*. Ohio, SUA: Vol. 27, nr.3, 1983, p. 302-317, accesat pe site-ul https://www.jstor.org/stable/307858?readnow=1&seq=12#page_scan_tab_contents, pe data de 13.02.2023.
- Schulz, Robert Kenneth. *The Portrayal of the German in Russian Novels*. Publicat de Verlag Otto Sagner, München: 1969.